

İkinci Hayat ya da İktisadi Coğrafyalar

Koray Çalışkan

koray.caliskan@boun.edu.tr

Kapitalist üretim ve değişim ilişkileri üç şekilde genişledi. Şimdi dördüncü bir yol ortaya çıkıyor. Bu hafta ve gelecek haftalarda bu gelişmeleri anlatmaya çalışacağım. Sosyalistlerin ufuklarının kapitalist genişlemenin bir adım ilerisinde olması gerekiyor.

Kapitalist piyasa coğrafyası önce kölelik ve sömürgecilik sayesinde serpildi, yayıldı. Marx'ın bir değinip bıraktığı ve Kapitalizmin Kızıl Şafağı dediği sömürgeler direnebilseydi bugün bambaşka bir dünyada yaşıyor olacaktık.

İki dünya savaşı sonrası piyasa coğrafyasının genişlemesi durdu. Artık kapitalist ilişkilerin yeni bir formda genişlemesi gerekiyordu. Daha önce piyasa düzenine çekilmemiş şeyler alınıp satılmaya başlandı. Bu süreç hâlâ devam ediyor. İstanbul'da bu yaz toplanacak Su Forumu'nun her damla suyu metaya çevirmeyi amaçlaması bu tip bir genişleme. Her şey alınıp satılabildiğinde, mutlak metalaşma tamamlandığında bu süreç de doğal sınırına ulaşacak. Olmaması için uğraşmalıyız elbette.

Üçüncü genişleme, mekânsal genişlemenin durmasına ve metalaşmanın yavaşlamasına cevaben gelişti. 1970'lerin neoliberal dönüşümünün açtığı bu yeni yol, mekânsal değil zamansal bir kapitalist genişlemeye dayandı. Ekonomi biliminin kurumsallaşması ve performativitesinin artmasıyla opsiyon ve vadeli işlem piyasalarında emtia değişiminin yolu açıldı. Artık emtia, üretilmesinden yıllarca önce de alınıp satılabilecekti. Yani gelecekte yaşanacak türev ilişkilerin bugünün asli ticaretinin hizmetine sokulması yaygınlaştı. Hatta bu süreç öylesine başarılı oldu ki günümüzde türev emtianın dolaşım değeri, asli emtianın 11 katı. Bizi batıracak da bu gibi.

Gelelim en yeni kapitalist genişleme alanına: Sanal Dünya. Adının sanal olduğuna bakmayın. Sanallik da bir tür gerçeklik tezahürü. Dördüncü genişleme burada gerçekleşiyor. Daha öncekilere tur bindirebilecek bir potansiyele sahip.

Kapitalist ilişkiler isteyen bir özne yaratır. Reklamlar o özneyi kaşır durur. Pepsi içersen Aysun Kayacı'yı öpmüş gibi hissedersin. İlginçtir, buna kendini kaptıran zevat, Kayacı'yı öpmüş gibi hissetmese de "bir şeyler" hisseder dudaklarına kola şişesini dayayınca. Ancak ne olursa olsun, bu örnekte kolayı isteyen, ihtiyacın öznesi asli insandır. Kafası karışsa da kendine ister.

Artık hem kendine hem kendi peydahladığı sanal klonlarına istiyor. Dünyada milyonlarca insanın bir ikinci hayatı, bir ikinci bütçesi, bir ikinci ekonomik duruşu var. Bu ikinci hayatların en büyüğü www.seconddlife.com sitesinde gerçekleşeni. Üye sayısı dünyadaki ülkelerin yüzde 80'inden büyük olan bu internet sitesi insanın kendine yeni bir kimlikle (avatar deniyor buna) yeni bir kişilik yaratmasına olanak sağlıyor. Sonra bu kişiliği ikinci hayatınızın dünyasında yaşatmaya başlıyorsunuz. Yeni bir evi, işi, eşi, bütçesi, milliyeti, fantezileri, arabası, bisikleti, dini olabiliyor. Bu yepyeni ikinci benliğinizin elbette yeni ihtiyaçları, girdiği yeni sosyalleşme bağlamlarında statü sahibi olabilmek için atacağı yeni adımları oluyor.

İkinci Hayat'ı yalnızca bir oyundur diye geçmek doğru değil. İçinde İsveç'in de bulunduğu 20'den fazla ülkenin konsolosluk hizmeti verdiği (şaka değil, İsveç numarası yapan biri değil basbayağı İsveç), Vatikan'ın katedraller inşa ettiği, İslam Online'in sanal hac ziyaretleri düzenlediği (yani Hacı Avatar diye bir kategori var), insanların âşık olduğu ve hatta beraber yaşadığı bir ikinci hayat bu.

Para birimi de var. Siteyi kuran laboratuvarın isminden esinlenen Linden Dolar (LD). LD ile USD arasındaki kur henüz serbest bırakılmış durumda değil. Yani İkinci Hayat'ın sahibi

şirket belirliyor pariteyi. İkinci Hayat'ta çalışmak da mümkün. Örneğin sanal bir ayakkabı design ederseniz ve avatarlar bunu çok tutarsa o ayakkabıyı satarak birinci hayatta geçiminizi sağlayabilirsiniz. Millet de size para verip avatarına yani sitedeki kişiliğine bu ayakkabıyı giydirir. Ya da bir işhanı kurup "kuul giysiler" satılan bir yer olarak kabul ettirip, insanların sizin alışveriş merkezinde dükkân açmasını sağlayabilirsiniz. Birinci hayatınızda ikinci hayat üzerinden zengin olmak da var.

Bu gelişmeleri ciddiyle tahlil etmek gerekiyor. Ama önce şu ikinci hayatta başka neler oluyor ona bakalım. İngiltere'de İşçi Partisi'ni kuran sendikal hareketin mirasçısı TUC'un eğitim sekreteri geçenlerde bir email atmış. İkinci Hayat'ta sendika kuruyoruz, örgütlenme stratejilerimizi tartışalım diyor...

Bilemiyorum. İşler çok karışıyor. Önümüzdeki haftadan itibaren bu alanları tarayacağım.